

П'ята пора. Розламана земля.

Роман. Книга 1

Нора К. Джемісін

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Гардашук Р. Я.

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Пролог

ти тут

Почнімо з кінця світу, чому б ні? Просто змириись із цим та й переходь до цікавіших речей.

По-перше, особистий кінець. Є одна річ, яку вона обдумуватиме знову і знов, уявляючи, як помер її син, і намагаючись знайти глузд у чомусь настільки безглуздому. Вона вкриє Учеве зламане тільки ковдрою — усе, крім личка, бо він боїться темряви, — і сидітиме поруч заціпеніло, не зважаючи на світ, кінець якого саме настає. Він уже настав, і ці обидва кінці не перші. Їй не звикати.

Ось про що вона думає зараз і думатиме потім: «Зате він був вільним».

І вона сама, скрушна й утомлена, відповідає на майже запитання, яке вона ж, нестямна й приголомшена, ставить:

«Ні, не був. Не насправжки. А тепер буде».

Але тобі потрібен контекст. Почнімо знову з кінця, та цього разу ґрунтовно.

Ось тобі земля.

Звичайна собі, як і всяка інша. Гори й полонини, урвища й заплави — звична річ. Звична, коли б не розмір і динамізм. О, ця земля ще й як ворушиться. Наче старигань, якому не лежитья в ліжку, вона дихає й стогне, сопе й пердить, хрипить і плямкає. Звісно ж, мешканці цієї землі назвали її Затишшям. Це земля тихої та гіркої іронії.

Затишшя мало й інші імена. Колись воно було кількома різними землями. Нині ж це суцільний неподільний континент, та колись у майбутньому він знову поділиться.

Власне, дуже скоро.

Кінець починається в місті: найдавнішому, найбільшому, найвеличнійшому місті, що існує на світі. Місто зветься Юменес, і

колись воно було осердям Імперії. Воно й досі осердя багато чого, от тільки Імперія трохи занепала від часу свого першого розквіту — така вже доля імперій.

Юменес унікальний не через свій розмір. У цих краях чимало великих міст, що оперізують континент по екватору. Деінде у світі села рідко розростаються в містечка, а містечка — у міста, бо важко підтримувати життя таких громад, коли сама земля, знай, намагається їх пожерти... Та Юменес стоїть непорушно мало не двадцять сім століть свого існування.

Юменес унікальний, бо лише тут люди мали зухвальство будувати ні задля безпеки, ні задля затишку, ані навіть для краси — а з відваги. Міські мури — шедевр вишуканої мозаїки та барельєфів, що розповідають довгу й жорстоку історію тамтешнього народу. Високі вежі пронизують, наче кам'яні пальці, громаддя будівель; ліхтарі ручної роботи світяться від новітнього дива гідроенергетики; підносяться вгору аркові мости зі скла та хоробрості й архітектурні споруди, звані балконами — такі прості, але такі неймовірно безглузді, що доти ніхто в писаній історії ніколи їх не будував. (Та чимало з історії лишається незаписаним. Не забувайте про це.) Вулиці вимощені не простою в заміні бруківкою, а гладеньким безшовним дивовижним матеріалом, який місцеві називають асфальтом. Зухвалі навіть юменеські халупи, бо це тонкостінні хижки, що мали б завалитися від буревію, куди там струсу. Та стоять собі, як стояли, віками.

Оскільки в середмісті повно високих будівель, воно й не дивно, що одна з них більша та зухваліша за всі інші разом узяті: це масивна споруда, основа якої — зірчаста піраміда з філігранно обтесаної обсидіанової цегли. Адже піраміди — найстійкіші архітектурні споруди, а ця вп'ятеро пірамідніша, бо чом би й ні? А оскільки це Юменес, на вершині піраміди міститься чималенька геодезична сфера, гранчасті стіни якої нагадують півпрозорий

бурштин. Здається, ніби та сфера ледь похитується, хоча насправді кожна частина будівлі спрямована суто на те, щоб її підтримувати. Здається, ніби вона може впасти — саме це й має значення.

Тут, у Чорній Зорі, збираються старшини Імперії і займаються своїми обов'язками. А в бурштиновій сфері вони тримають імператора — цілим і неушкодженим. Він тиняється її золотими залами в шляхетному розпачі, робить, що йому скажуть, й із жахом чекає дня, коли його зверхники вирішать, що з його дочки буде ліпша оздоба.

До речі, ані описані місця, ані люди ніскільки не важать. Я просто подаю їх задля контексту.

Але є чоловік, що важитиме ще й як.

Поки що можеш собі уявити, який він на вигляд. Можеш спробувати вгадати, що в нього на думці. Десь ти помилишся, але десь таки вгадаєш. Судячи з його подальших дій, на думці в нього цієї миті могло бути не так багато речей.

Він стоїть на пагорбі неподалік від обсидіанових стін Чорної Зорі. Звідти він може бачити більшу частину міста, дихати його димом, тонути в його гаморі. Он гурт молодих жінок на асфальтовій доріжці внизу, адже цей пагорб височіє в парку, обожнюваному містянами. (Каменаука радить: «Тримай за стінами зеленки», та в більшості громад землю засаджують перелогом то городиною, то бобовими для відновлення ґрунту. Лише в Юменесі із зеленки витворюють прикрасу.) Жіночий гурт пирскає сміхом, бо котрась сказала щось смішне, і цей звук із подувом вітру долітає до чоловіка. Він заплющує очі й насолоджується тихим тремоло їхніх голосів і ще тихшим відлунням їхніх кроків — наче тріпотіння метеликів на його сягосапах. Мушу зазначити: він не здатен досягти всім мільйонів мешканців міста; він здібний, та не настільки. Однак більшість їх таки відчуває, відчуває їхню присутність там. Тут. Чоловік глибоко вдихає й стає земною твердю. Люди ступають

кінчиками його нервів, їхні голоси колишуть волосини на його шкірі, їхній віддих брижить повітря, яке він усотує в легені. Вони на ньому. Вони в ньому.

Та він знає, що не є — і ніколи не стане — одним із них.

— Знаєш, — питає він буденно, — що першу каменауку справді писали на камені? Щоб її не змогли змінити на угоду моді або політикам. Щоб вона не стерлася.

— Знаю, — відповідає супутниця.

— Гм. Так, ти ж, певно, і сама була там, як її укладали. Усе забуваю, — він зітхає, проводжаючи поглядом жінок. — Тебе безпечно кохати. Ти не зрадиш. Не помреш. І я наперед знаю ціну.

Його супутниця мовчить. Він і не чекав відповіді, хоча почасти сподівався. Він був таким самотнім.

Та сподівання тут недоречні, як і безліч інших почуттів, які, він знає, принесуть йому лише відчай, варто йому знову про них згадати. Він у же назгадувався. Час вагання минув.

— Заповідь, — каже чоловік, простираючи руки, — укладено в камені.

Уявіть собі, що його обличчя болить від усміху. Він усміхався годинами: зіпивши зуби, відтягнувши кутики губ, примруживши аж до зморщок очі. Усміхатися так, щоб тій усмішці вірили, — неабияке мистецтво. Завжди важливо долучати й очі, інакше люди знатимуть, що ви їх ненавидите.

— Тесане слово — абсолютне.

Він не звертається ні до кого зокрема, та поруч із чоловіком стоїть жінка — можна сказати й так. Її наслідування людської статі суто зовнішнє, це радше вияв грічності. Так само і простора сукня-туніка на ній — не тканина. Вона просто сформувала частину свого твердого єства на угоду крихким смертним істотам, серед яких перебуває нині. Ілюзії вистачило б, щоб на відстані видати її за непорушно завмерлу жінку — принаймні на якусь мить. Та зблизка

всякий гіпотетичний спостерігач помітив би, що її шкіра — біла порцеляна; і це не метафора. Скульптурою вона була б прекрасною, хіба що нещадно реалістична, як на місцевий смак. Більшість юменесців віддає перевагу вишуканій абстракції, а не вульгарній дійсності.

Коли вона обертається до чоловіка — повільно; каменежери повільні на поверхні, принаймні здебільшого, — цей рух ураз перетворює її образ витонченої краси на щось протилежне. Чоловік уже звик до цього, та все одно не озирається, щоб не дати відразі зіпсувати мить.

— Що робитимеш, — запитує її, — коли все скінчиться? Твоя порода постане понад руїни й запанує світом замість нас?

— Ні, — відказує вона.

— Чому ж?

— Мало кого з нас це цікавить. Та й ви нікуди не подінетеся.

Чоловік розуміє, що «ви» вона вжила у множині. «Ваша порода». «Людство». Вона часто ставиться до нього так, наче він представляє весь вид. Він сприймає її так само.

— Звучиш дуже впевнено.

Вона не відповідає. Каменежери рідко завдають собі клопоту казати очевидне. Він радий, бо її вимова, попри все, його дратує: вона не зрушує повітря так, як людський голос. Він не знає, як це працює. Йому байдуже як, але він хоче, щоб вона замовкла.

Хоче, щоб замовкло все.

— Будь ласка, хай уже це скінчиться.

А тоді він тягнеться всім своїм владанням, яке світ вицьковував, вимучував, вичавлював із нього, усією чутливістю, яку його господарі виплекали віками гвалтувань, примусу і вкрай неприродного відбору. Його пальці розчепірюються і дрижать, коли на мапі свого чуття він намагає кілька точок, які резонують: своїх побратимів-рабів. Він не здатен їх звільнити, справді не здатен. Він

уже намагався й зазнавав поразки. Однак може поставити їхні муки на службу меті вищій, ніж зарозумілість одного міста і страх однієї імперії.

Тож він тягнеться до глибин і опановує гамір, стукіт, грюкіт, відлуння й дроз безкрайого міста, тихішу основну породу під ним і бурхливий клекіт жару й тиску ще нижче. Потім тягнеться вшир, опановує величезну ковзку плиту земної кори, на якій стоїть континент.

Зрештою тягнеться увись. По силу.

Він бере все: тектонічні плити, магму, людей і силу — у свої уявні руки. Усе. Тримає це все. Він не сам. З ним сама земля.

Тоді він розламає її.

От тобі й Затишшя, що не знає тиші навіть гоного дня.

Й от воно дрижить, брижиться в судамах катаклізму. Тепер, згрубша зі сходу на захід, надто рівна, майже бездоганна у своїй промовистій неприродності, тягнеться лінія вздовж усього земного екватора. Вихідна точка цієї лінії — місто Юменес.

Лінія глибока й свіжа, до самого живця планети. У розколіні проступає маґма, червона й кипуча. Земля вміє загоюватися. Як міряти геологічним часом, рана швидко зарубцюється, а тоді рине очисний океан і поділить Затишшя на два шматки суходолу. А доти рана не лише пектиме жаром, а й гноїтиме чадом і шорстким темним попелом, якого стане, щоб за лічені тижні затьмарити небо мало не над усім Затишшям. Рослини всюди загинуть, тварини, що живляться ними, вимруть, а за ними вимруть і хижаки. Зима надійде рання і люта, а триватиме довго-предовго. Зрештою вона, звісно, скінчиться, як і всяка зима, і тоді світ повернеться до свого колишнього вигляду. Згодом.

Згодом.

Мешканці Затишшя живуть у постійному стані готовності до катастрофи. Вони набудували мурів та накопали криниць, запаслися харчами і з легкістю протримаються п'ять, десять, навіть двадцять п'ять років на світі без сонця.

Та в цьому разі згодом означає кілька тисяч років.

Гляньте, хмари попелу вже насувають.

Поряд із ґрунтовним, планетарним поглядом нам варто звернути увагу й на обеліски, що пливуть у високості.

Обеліски мали колись інші назви, коли їх лише збудували, запустили та використовували, але тепер ніхто не пам'ятає ні назв, ні призначення цих величних споруд. У Затишші пам'ять крихка, як сланець. Власне, нині ніхто й уваги не звертає на обеліски, хоча вони величезні, прекрасні й трохи страшні — кристалічні брили, що висять поміж хмар, поволі обертаючись і сунучи незбагненими траєкторіями, то зникаючи, то виринаючи, наче й не справжні, хоча це, може, лише оптичний обман. (Насправді ні.) Очевидно, що обеліски нітрохи не природні.

Не менш очевидно, що вони тут ні до чого. Величні, але безсенсові — чергові надгробки чергової цивілізації, успішно знищеної невтомними зусиллями Батечка Землі. Таких курганів у світі не бракує: тисяча поруйнованих міст, мільйон статуй усіма забутих героїв і богів, кілька десятків мостів у нікуди. Такими речами не варто захоплюватися — проголошує нинішня мудрість у Затишші. Люди, що будували цей мотлох, були слабкими й вимерли, як і належить слабким. Гірше того, вони зазнали поразки. А ті, хто збудував обеліски, просто зазнали тяжчої.

Та обеліски існують і відіграють певну роль у кінці світу, тому й варті згадки.

Але повернімося до особистого. Треба ж бути приземленими, хе-хе.

Я згадував про жінку, що в неї помер син. Вона, на щастя, не з Юменесу, бо інакше ця розповідь була б украй коротка. І тебе не існувало б.

Вона зараз у містечку Тірино. Мовою Затишшя містечко — одна з форм грома, чи то громади — та, як на грому, Тірино заледве дотягує називатися містечком. Воно лежить в однойменній долині, край підніжжя Тіримських гір. Найближча водойма — уривчастий потічок, який місцеві звать Малою Тірикою. Мовою, від якої лишилися тільки такі топонімічні рештки, слово «ейтіри» означало «тихий». Тірино далеко до блискучих стабільних міст Екваторіалів; тут люди будують, думаючи про неминучі струси. Тут не знайти витончених башточок і карнизів, самі стіни, збудовані з дерева та дешевої місцевої бурої цегли на підвалинах із тесаного каменю. Жодного асфальту — самі зелені схили, помережані ґрунтовими стежками; лише частину з них викладено дошками чи бруком. Це мирна місцина, однак катаклізм, який щойно стався в Юменесі, невдовзі докотиться сейсмічними хвилями на південь і зрівняє із землею всю околицю.

У містечку є будинок, схожий на решту. Будинок стоїть під горою і мало чим відрізняється від землянки, хіба обкладений цеглою та глиною для захисту від води й накритий кедриною та різаним дерном. Шляхетні юменесці сміються (сміялися) з таких примітивних нір, якщо взагалі зволють (зволили) про них говорити; та для тіримців жити в землі — просто й доцільно. Улітку в таких оселях прохолодно, а взимку — тепло; вони витримують і струси, і буревії.

Жінку звати Ессун. Їй сорок два роки. Вона схожа на інших сердинських жінок: висока, коли випростується, струнка й довгошия; зі стегнами, які легко народили двох дітей, і грудьми, які

легко їх вигодували; руки ж її широкі й дужі. Вона міцна на вигляд, статурна — такі риси цінують у Затишші. Її волосся, чорне біля коренів і каштанове на кінчиках, спадає навколо обличчя цупкими густими кучерями завтовшки в мізинець кожен. За одними нормами, її шкіра неприємно бурувата, за іншими — неприємно світло-оливкова. Сердинська мішанка, як кажуть (казали) про них юменесці — санзейська кров на воді.

Хлопчик був її сином. Його звали Уче. Він був майже трирічком, хоча дрібним на свій вік; мав великі очі й кирпатий ніс, метикувату вдачу та милий усміх. Йому не бракувало жодної з рис, якими людські діти зазвичай здобували любов своїх батьків-матерів, відколи людський вид розвинув зачатки розуму. Він був здоровим та кмітливим і мав би жити й досі.

То було кубло їхнього дому — затишна кімната, де вся родина могла зібратися для розмови, їжі чи розваг, горнутись одне до одного й бавитися. Матері подобалося пестити Уче. Їй здається, що тут його й зачали.

Батько забив його тут до смерті.

І, нарешті, остання частина контексту: наступний день, долина навколо Тірино. Перші відлуння катаклізму вже пронеслися, та післяструси ще будуть.

Північна частина долини спустошена: поламані дерева, обвалені схили, стіна пилу, що ще не розвіялась у непорушному, насиченому сіркою повітрі. Там, де пройшла перша ударна хвиля, не лишилося нічого: такі струси перебивають усе на друзки, а друзки перетирають на рінь. Є там і трупи: дрібні тварини, яким не вдалося втекти, олені й більші тварини, яких збило з ніг і затовкло камінням. Серед них є й кілька людей, яким випав найгірший можливий день для подорожі торговельним шляхом.

Тіримські розвідники, що прийшли туди оцінити руйнування, не видиралися на завали; просто оглянули їх через далекозори з решток дороги. Дивувалися, що решта долини — частина навколо самого Тірино, на кілька верст у кожен бік, майже рівним колом — лишилася неушкодженою. Власне, якщо казати точніше, не дивувалися. Перезиралися похмуро й стривожено — кожен-бо знає, що значить таке гадане щастя. «Шукай центр кола», — застерігає каменаука. Десь у Тірино є рожня.

Моторошна думка. Та ще моторошніші за неї знаки, що надходять із півночі, і те, що тіримський староста наказав їм зібрати щонайбільше свіжих туш на шляху назад. М'ясо, що ще не встигло зіпсутися, можна засушити, хутро та шкури — здерти й вичинити. Про всяк випадок.

Зрештою, розвідники вертаються, слова «про всяк випадок» усе ніяк не вийдуть їм із голови. Якби не заклопотаність, вони помітили б річ, яка лежала коло підніжжя свіжозчесаного пагорба між крученицею та потрощеними брилами. Цю річ можна було б помітити завдяки її формі та розміру: плямиста темно-болотяна халцедонова квасолина, дуже відмінна від навколишнього світлішого пісковіку. Підійшовши ближче, люди побачили б, що заввишки та квасолина людині по груди, а завдовжки на весь людський зріст. А якби доторкнулися до неї, то здивувалися б її щільності. Брила важка на вигляд і пахне залізом, наче іржа чи кров. Здивувало б людей і те, що вона тепла на дотик.

Однак нікого немає поблизу, коли квасолина видає легенький стогін і тріскає, рівно розколюючись уздовж, наче розпиляна. Пронизливо й гучно сичить випущений жар і стиснутий газ, від чого навколишні вцілілі лісові створіння кидаються врозтіч, шукаючи безпеки. На мить спалахує — і з країв розколини ллється світло, — чи то полум'я, чи то рідина, — лишаючи на землі навколо основи брили розпечену смальту. Потім квасолина надовго застигає.

Охолоджується.

Минає кілька днів.

За якийсь час щось розштовхує стулки луслої квасолини та проповзає кілька кроків, перш ніж упасти. Минає ще день.

Тепер охололу й розкриту квасолину зсередини вкриває кірка нерівних кристалів — каламутно-білих і багряних, як венозна кров. На дні кожної стулки лишилося по калюжці світлої півпрозорої рідини, проте більша частина рідини витекла із жеоди й увібралася в землю.

Істота, яка містилася в жеоді, лежить долілиць між каміння, її сухе голе тіло важко здіймається, ніби від втоми. Зрештою, поступово, вона випростується. Кожен її рух продуманий і дуже, дуже повільний. Це триває довго. Випроставшись, вона шкутильгає — поволі — до жеоди та спирається на стулку, щоб не впасти. Тримаючись, створіння нахиляється — поволі — і тягнеться рукою. Наглим, різким рухом відламує верхівку багряного кристала. Шматочок завбільшки із виноградину, гострий, як бите скло.

Хлопець — саме такий вигляд має істота — кладе його до рота й жує. Цей звук теж гучний: тертя й тріск відлунюють видолинком. Трохи згодом він ковтає. Тоді починає несамовито труситися. На якусь мить охоплює себе руками й тихо, здушено стогне, наче щойно збагнув, що він голий, як йому холодно і як це жахливо.

Доклавши зусиль, хлопець відновлює самовладання. Знову тягнеться досередини жеоди — уже швидше — і відламує більше кристалів. Відламуючи, складає їх купкою на стулці. Товсті, грубі стовбурці кристалів кришаться у його пальцях, наче цукрові, хоча насправді значно, значно твердіші. Та й він насправді не дитя — тож йому це дається легко.

Зрештою хлопець випростується, хитаючись, з повними жменями молочного й кривавого каміння. Вітер на мить ударяє різким поривом, і його шкіра вкривається сиротами. Він

зіщулюється, цього разу — швидко та рвучко, наче механічна лялька. Супиться, потім зосереджується, і його рухи стають плавними та рівними. Більш людськими. Наче завважуючи це, він киває сам собі, можливо, з утіхою.

Потім хлопець обертається і рушає в бік Тіримо.

Ось що мусиш запам'ятати: кінець однієї розповіді — лише початок наступної. Зрештою, так уже було раніше. Помирають люди. Відмирають старі порядки. Народжуються нові спільноти. Кажучи «світу настав кінець», ми зазвичай брешемо, бо із планетою якраз усе гаразд.

Але так настає кінець світу.

Так настає кінець світу.

Так настає кінець світу.

Востаннє.

• • •

Далі — у повній книжці «П'ята пора. Розламана земля. Роман. Книга 1».

nashaknyga.com.ua